
Nataša Štandeker

Starost in staranje v časovnem in zgodovinskem kontekstu

POVZETEK

Članek odgovarja na vprašanje, kdaj v zgodovini razvoja civilizacije se je človek začel zavedati staranja in kakšen odnos do starejših so razvijale kulture. Predstavljeni so zapisi o starosti v različnih literarnih obdobjih. Nekatere ugotovitve so aktualne tudi danes. Iz pregleda literature v članku ugotavljamo, da se je zanimanje za pojave, ki jih prinaša daljše življenje, začelo večati z dejanskim daljšanjem življenjske dobe in je kot posledica naraščalo število starih ljudi v družbi. Od devetdesetih let naprej smo priča eskalaciji najrazličnejših teorij o starosti in staranju. Kljub nenehnemu raziskovanju in teoretiziranju o staranju in starosti pa prihajamo do ugotovitve, da starosti ne moremo opredeliti z enotno multidisciplinarno definicijo in da po vsej verjetnosti to tudi nikoli ne bo mogoče, saj je koncept starosti in staranja preveč kompleksen, da bi ga lahko zajeli v nekaj vrsticah.

Ključne besede: starost, staranje, literatura, časovni kontekst, zgodovinski kontekst.

AVTORICA

Dr. Nataša Štandeker je diplomirana medicinska sestra, magistrica managementa v zdravstvu in socialnem varstvu ter doktorica socialne gerontologije. Po sedmih letih dela kot diplomirana medicinska sestra v posebnem socialnem zavodu v Sloveniji se je zaposlila v Avstriji. Po končani nostrifikaciji znanstvenega magistrerja na Univerzi v Gradcu je prevzela mesto vodje zdravstvene nege in oskrbe v domu starejših. Od leta 2016 deluje kot predavateljica za področje zdravstvene nege in socialne gerontologije na Alma Mater Europaea ECM. Predava tudi na izobraževalnih zavodih v Avstriji.

ABSTRACT

Age and ageing in a temporal and historical context

This review article answers the question of when in the history of civilisation did people become aware of ageing and what attitudes towards older people were developed in different cultures. This article presents writings about age in different literary periods. Some of the findings are still relevant today. From the literature review in this paper, we conclude that interest in the phenomena of longer life has started to grow when life expectancy has started to increase and the number of older adults in society has started to grow as a consequence. Since the 1990s, we have witnessed an escalation in the various theories of age and ageing and their

classifications. Despite the constant research and theorising on ageing and old age, we have concluded that old age cannot be defined by a single, multidisciplinary definition and that it is unlikely that it will ever be, because the concept of old age and ageing is too complex to be explained in a few lines.

Key words: age, ageing, literature, ageing in time context, ageing in historical context.

AUTHOR

Dr. Nataša Štandeker is a registered nurse, a Master in Health and Social Care Management and a PhD in Social Gerontology. After seven years as a registered nurse in a special social care institution in Slovenia, she started working in Austria. After completing her Master's degree at the University of Graz, she took up the post of Head of Nursing and Care in a nursing home. Since 2016, she has been a lecturer in Nursing and Social Gerontology at Alma Mater Europaea ECM. She also lectures at educational institutions in Austria.

1 UVOD

V dnevnem časopisju lahko skoraj v vsaki izdaji preberemo kaj o starosti, staranju in življenju starejših ljudi doma in po svetu. Tako se nekako samo po sebi postavlja vprašanje, kaj je staranje, kdaj se je začelo in od kdaj ljudje opažajo, da se začnejo spreminjati, ko preteče nek določen čas od njihovega rojstva.

Opazovanje in razmišljanje o spremembah, ki jih človeškemu telesu in duhu povzroča čas, nas nerazdružljivo vežeta s preteklostjo (Štandeker, 2020).

Da bi lahko poizkusili odgovoriti na zastavljeno vprašanje, je potrebno vedeti, kdaj se je staranje sploh začelo. Harari razlaga, da so pred približno 13 in pol milijardami let, v enkratnem dogodku imenovanem veliki pok, nastali materija, energija, prostor in čas (Harari, 2018, str.13).

Po pregledu zapisov o pogledu na starost in staranje v različnih zgodovinskih obdobjih lahko zaključimo, da se staranje kot naravni proces skozi ves človekov razvoj ni bistveno spremenil (razen tega, da se je bistveno podaljšal), zato so tudi klasične diskusije o starosti iz antike še vedno predmet diskurza znanstvenikov (Grmek, 1958, str. 61). Tudi Lopez-Otin s sodelavci meni, da je staranje, ki ga v širšem pomenu besede razumemo kot časovno odvisni upad, ki prizadene žive organizme, budil radovednost in buril domišljijo skozi vso človeško zgodovino (Lopez-Otin idr., 2013, str. 1194).

Povprečna življenjska doba se je skozi različna zgodovinska obdobja spreminjala. V paleolitiku je znašala 33 let, v bronasti dobi med 28 in 33 let, v antični Grčiji do 41 let, v srednjem veku je bila povprečna življenjska doba 40 let, v prvi polovici 20. stoletja 60 let in na začetku 21. stol 71,5 let. Po poročanju spletne strani Ourworld in data je danes povprečna pričakovana življenjska doba ob

rojstvu na svetovni ravni za ženske 75,1 let in za moške 70,6 let. Po preliminarnih podatkih Eurostata za leto 2021 je pandemija covid-19, ki se je začela leta 2020, na področju Evropske unije negativno vplivala na dolžino pričakovane življenjske dobe ob rojstvu in jo v povprečju zmanjšala iz 81,3 let z leta 2020 na 80,4 leta.

Iz navedenih podatkov izhaja, da je staranje pričakovan proces, ki se mu znatnost in druge veje kulture posvečajo že od nekdaj.

2 STARANJE V KONTEKSTU ČASA

V iskanju definicije staranja kmalu opazimo, da je mogoče najti veliko različnih pristopov k opredelitvi tega naravnega pojava. Helman meni, da je sprejemanje starosti tesno povezano z definicijo časa v določeni kulturi (Helman, 2005, str. 54).

V povezavi z definicijo časa Hawkins dokazuje, da se je percepcija časa skozi zgodovino spreminjala in je tesno povezana z odkritji sodobne znanosti, saj so ljudje vse do začetka 20. stoletja verjeli v absolutni čas, kar se je spremenilo z dognanji relativnostne teorije (Hawkins, 1988; 1996). Da je Einsteinova teorija relativnosti (Einstein in Rosen, 1935, str. 73-77) imela velik vpliv na znanstvena področja onkraj same fizike, razlaga tudi Hodson, ki meni, da teorija relativnosti daje vtis, da ne obstaja absolutna resnica in da so vsa opazovanja relativno odvisna od opazovalca (Hodgson, 2003, str. 393). V povezavi z definicijo časa Hall razmišlja, da čas ni samo eden, torej da čas v nasprotju s teorijo Isaaka Newtona ni samo nespremenljiva konstanta, temveč množica konceptov, dogodkov in ritmov, ki prekrivajo zelo širok spekter različnih fenomenov (Hall, 1984, str. 14). Definicija časa v razvitem svetu tako opredeljuje tudi definicijo starosti in staranja, saj – kot piše Helman – model linearnega časa, ki je značilen za razvito industrijsko družbo, določa časovne okvirje razvoja otrok in odraslih in tudi kdaj bodo ljudje obravnavani kot stari (Helman, 2005, str. 55). Na spletni strani svetovne zdravstvene organizacije beremo, da le-ta ne daje numeričnega standarda starosti, vendar se strinja z mejo šestdeset let in več za opredeljevanje starejše populacije (World Health Organisation, 2013).

Definicija starosti vodi v ponovni razmislek o različnih kulturoloških pristopih k staranju in starosti, saj je znano, da v nekaterih kulturah, kot je na primer Cuiva v Kolumbiji, koncepta starih ljudi ne poznajo; ko ljudje odrastejo, ostanejo do smrti samo odrasli. V povezavi z enotno definicijo starosti Kowal in Dowd opozarjata, da večina razvitih držav sprejema kronološko starost 65 let kot mejo starosti, oziroma mejo, ki označuje starejšo osebo in je mnogokrat identična z zakonsko predpisano upokojitveno starostjo. Avtorja med drugim ugotavljata, da bi bilo v primeru afriških držav kot starostno mejo za definiranje starosti oz. starejše osebe potrebno upoštevati starostni razpon od 55 do 65 let, odvisno od ureditve, regije in države, obenem pa izpostavljata še problem ruralnega prebivalstva mnogih afriških držav, kjer ni mogoče določiti kronološke starosti zaradi

pomanjkljivega sistema evidence rojstev in kjer ne poznajo koncepta upokojevanja in pokojnin (Kowal in Dowd, 2001, str. 1).

Gorman v zvezi s tem izraža prepričanje, da ima v veliki večini predelov nerazvitega sveta kronološka starost komaj znaten ali celo neznameniten pomen v povezavi z definiranjem stare osebe. V razvijajočih se družbah naj bi bil pomen starosti pomembnejši in se kaže skozi družbene vloge, ki jih pripišejo starejšim ljudem; starost se v teh družbah prične, ko aktivni doprinos posameznika družbi ni več mogoč (Gorman, 1999).

Edward pa piše, da je razumevanje pojma staranje in pozitiven odnos do starosti novozelandskega avtohtonega prebivalstva – Maorov mogoče okarakterizirati na dva načina in sicer s procesno in izhodno dimenzijo. Procesna dimenzija je tesno povezana s perspektivo življenjskega toka in interpretira staranje kot vseživljenjski proces, v katerem se splet življenjskih okoliščin manifestira v starosti. Izhodno, torej končno dimenzijo staranja, pa opredeljujejo varstvo, povezanost, predanost, prilagodljivost in samozavedanje ter realiziran potencial (Edwards in Werahika, 2010).

V potrditev teze, da je percepcija staranja in starosti močno odvisna od kulturnega okolja Kornadt s sodelavci ugotavlja, da obstajajo evidentne razlike v pristopih k pripravi na starost med raziskovano populacijo v Nemčiji, ZDA in na Kitajskem (Hong – Kong), pri čemer avtorji izpostavljajo, da se te razlike nanašajo na relevantne dejavnike zdravstvenega varstva, dela in financ in so odvisni od obstoječih socialnih odnosov in prenehanja življenjskih skrbi (Voss idr., 2018).

Navedeni avtorji pišejo, da je umestitev staranja v časovni kontekst odvisna med drugim tudi od okolja, v katerem se posameznik stara.

O dojemanju starosti in staranja, pa tudi o odnosu družbe do starejših, lahko beremo v zapisih o staranju in starosti v literarnih delih v različnih zgodovinskih obdobjih.

3 STAROST IN STARANJE V LITERARNIH DELIH

Strah pred smrtjo kot končnim rezultatom staranja je zaznamoval že najzgodnejša literarna dela. Najbolj znano delo egipčanske književnosti in hkrati eno najstarejših književnih del nasploh, egipčanska Knjiga mrtvih (3000 pr. n. št.) še ne opredeljuje starosti kot takšne, temveč v kontekst postavlja smrt kot naravni in hkrati povezovalni dogodek z onostranstvom (Budge, 1967). V Himni sončnemu božanstvu tako beremo zapise kot: »ker ti si sam življenja čas« ali »ki njegovo življenje je dolgo.« V največji literarni zapuščini babilonsko-asirskega obdobja, v babilonskem epu o Gilgamešu, je glavna ugotovitev, da se vse oblike, tudi najlepše, starajo, umirajo in se spreminjajo v prah ... (Palajsa 2009).

O biblijski starosti in brezčasnih starostnikih beremo v Bibliji (1Mz 5:28-31; 11:10, 1Mz 5:5-27 in 1Mz 15,1-21 in več) in Koranu (17: 23-24). Pregled

razlag biblijskega pogleda na starost kaže na dejstvo, da se v središču biblijskih besedil v zvezi s starostjo njihova vsebina največkrat nanaša na kronološko starost posameznih biblijskih oseb (Metuzalem, Adam, Noah, Isak, Jakob) in njihovo dolgoživost. Priznana hrvaška teologinja prof. Slavica Dodig k temu dodaja, da ob pozornem prebiranju biblijskih besedil o starejših osebah lahko ugotovimo, kako dolgo so živele, kako so izgledale, kakšne dejavnosti so opravljale, kakšen je bil odnos drugih do njih in kakšno mesto so zasedale v skupnosti. Izpostavlja še vprašanja o uspešnem staranju biblijskih oseb, o njihovem iskanju življenjskega smisla, kaj jim je pomenila dolgoživost in kakšen je bil njihov odnos do smrti in prehoda v transcendentno življenje (Dodig, 2021). Ob iskanju razlag besedil in naukov iz Korana, ki se nanašajo na starost in odnos do starejših ljudi v družbi, je v veliko pomoč obsežen pregledni članek prof. Köktasa. V njem razlaga, da lahko besedila iz Korana, ki se nanašajo na odnos do starosti in starejših, v glavnem proučujemo iz dveh vidikov, in sicer z vidika starosti kot življenjske realnosti človekovega življenja in njegovih posebnosti in z vidika obveznosti in nasvetov o odnosu do starejših oseb. Željene oz. zapovedane oblike vedenja do starejših oseb so v Koranu zalo konkretno opisane. Omeniti pa velja, da se predpisano vedenje do starejših oseb zahteva do vseh starejših oseb, ne glede na versko pripadnost (Köktas, 2009).

O starosti in staranju so razmišljali veliki antični filozofi, nekatera njihova razmišljanja so ostala aktualna do danes.

Brandt piše, da najobsežnejši ostanki najstarejšega filozofskega besedila o starosti pripadajo zapuščini starogrškega filozofa in učenjaka Demokrita iz Abdere v Trakiji (pribl. 460 do 370 pr. n. št.), ki je tudi sam dočakal visoko starost, vsaj 90 let. Demokrit je videl v starosti danost in modrost kot njeno največjo prednost pred mladostjo, smrt pa kot rešitev pred napredujočo telesno šibkostjo in posledico staranja (Brandt, 2002).

Moog in Schäfer pišeta o treh poglavjih zapisov Joannesa Stobaiosa iz 5. stoletja, v katerih je zbral številne citate antičnih avtorjev od leta 800 pr. n. št. do leta 400 n. št. Stobaios je v svojem delu dokazal, da se je od konca antike do njegovega časa ohranilo veliko manj relevantnih zapisov o starosti, kakor jih je v tem obdobju dejansko nastalo, z izjemo dobro poznanega Cicerovega dela *Cato maior de senectute* (Moog in Schäfer, 2008) – Pogovori o starosti; v slovenščini je to temeljno klasično delo o starosti izšlo leta 2015 z obsežno študijo Kajetana Gantarja, komentarji in aktualizacijo njenega pomena (Ciceron, 2015).

Pri razlagi tega Cicerovega dela Jarho pravi, da gre za največjo gerontološko klasiko in sicer za esej v obliki medgeneracijskega dialoga, ki ga je Ciceron končal leta 44 pr. n. št., ko je bil star 62 let. Glavni akterji dialoga so trije moški, med katerimi je najstarejši, 84–letni Marcus Portius Cato, 50 let starejši od ostalih dveh akterjev (Publius Scipio Africanus Minor in Gaius Laelius). Rezultat dialoga so nekatera pomembna razmišljanja o starosti, na primer, da je za človeka, ki

mu manjka notranjih razlogov za srečo, vsaka starost breme, ali ugotovitev, da obstajajo štirje glavni razlogi, zaradi katerih se starost zdi nesrečna. Ti razlogi so, da starost prizadetega oddalji od aktivnega opravljanja zadev, oslabi telo, deprivilegira skoraj vseh fizičnih užitkov in ni daleč od smrti. Cicerovi akterji v dialogu nekaj časa posvetijo tudi diskusiji o starostni senilnosti in podajo nekaj uporabnih nasvetov pri soočanju s starostnimi težavami (Jarcho, 1971, str. 1440-1445).

Ugotovitve Cicerovega dela so primerljive z ugotovitvami sodobnih znanstvenih teorij o starosti in staranju, kot sta npr. teorija gerontotranscendence (Torstam, 1997) in teorija življenjskega toka (Elder, Kirkpatrick Johnson in Robert Crosnoe, 2003, str. 3-19). Agronin ugotavlja, da elemente Cicerovega eseja najdemo tudi v Eriksonovi teoriji osmih življenjskih obdobj in Coenovi teoriji potenciala drugega življenjskega obdobja (Agronin, 2014, str. 30).

Moog in Schäfer pišeta, da je srednjeveški zbiralec antičnih zapisov o starosti in staranju (okrog leta 500) v svojem delu *O starosti* citiral vsaj 47 različnih antičnih avtorjev, ki so pisali o starosti in med imeni med drugimi tako navaja Homerja (700 pr. n. št.), Pitagoro (570 do pribl. 480), Sofokla (497/6 do 406), Sokrata (469 do 399), Platona (428/7 do 348/7) in Aristotela (384 do 322) (Moog in Schäfer, 2008, str. 357).

Pri zgodovinskem pregledu zapisov o starosti in staranju Cummins ugotavlja, da je starost v literarnih delih srednjega veka prikazana negativno (Cummins, 2000, str. 129). Tudi Aristotel v središče diskurza o visoki starosti postavlja telesno šibkost, slabšanje vida, izgubo zob in tresenje. Vse te telesne spremembe vplivajo na razpoloženje starih ljudi, ki bi naj bilo po Aristotelu pretežno mizerno, sumničavo, brezvoljno, malenkostno, egoistično in brezsrčno, način življenja starih ljudi pa Aristotel opisuje kot bolj preračunljivo in moralno (Brandt, 2002).

Iz Platonovega dela *Politea* (Država) izhajajo zametki nekaterih sodobnih teorij staranja: Hawighurstova, Neugartnova in Tobinova teorija aktivnosti iz leta 1968, Atchleyeva teorija kontinuitete (1968), teorija neaktivnosti Cumminga in Henryja iz leta 1961 ter Tornstamova teorija gerontotranscendence iz leta 1989. Platonovo delo je bilo napisano okrog 360 pr. n. št. v obliki pogovora med Sokratom in starogrškim modrecem Kephalosom. McKee in Barber razlagata, da Platon v ospredje postavlja Kephalosov umik iz družabnega življenja in opustitev zanimanja za različne dejavnosti, ki so bile značilne za njegovo življenje. Kephalos svoj umik utemelji s pešanjem telesnih moči in v smislu notranje transcendence lastnih vrednot (McKee in Barber, 2001).

Schäfer izpostavlja, da je vse od antike mogoče spremljati močan vpliv Galenovega gledanja na starost, ki zagovarja patološki pristop k starosti in staranju. Prvi pomisleki okrog Galenove teorije se v literaturi pojavijo šele okrog 17. stol. z morfološko študijo Giovanija Battista Morgagnija, v kateri je proučeval morfološke značilnosti umrlih starejših oseb. Leta 1754 je Johann Bernard von Fischer

lahko prepoznal vrsto anatomskih sprememb organov, ki jih je pripisal starosti in ne več le bolezni (Schäfer, 2002, str. 525-548).

Pri iskanju elementov staranja in starosti v srednjeveški literaturi ne gre spregledati Dantejeve Božanske komedije, ki bolj kakor samo starost postavlja v središče življenje v zemeljskem in onostranskem svetu, kljub temu pa v svojih spevih večkrat uporabi izraz »star« za ljudi in predmete (Capuder, 1994).

Gileard piše, da iz renesančnega pogleda na starost in staranje izhaja koncept uspešnega staranja. Zerbijova Geontoconija in Cornarov »Trattato della Vita Sobria« sta označena za predhodnici sodobne gerontologije (Gilleard, 2013, str. 189-215). Luigi Cornaro, ki je umrl leta 1566 v starosti 103 leta, je zagovarjal teorijo, da je vsak sam odgovoren za svoje zdravje ter da način prehranjevanja in življenjski slog močno vplivata na dolžino in kakovost življenja (Buttler, 2005). Drugo sliko o odnosu do starosti v renesančnih časih da hiter prelet Shakespearovega Hamleta, ki pravi: »Pa starost prileze na skrivaj in te trdo objame, razbije te in vrže v kraj, iz rok ti veslo vzame.« (Shakespeare, 1973; Zupančičev prevod).

Med slovenskimi avtorji, ki se v svojih delih opredeljujejo do staranja, starosti in predvsem povečujejo mladost, omenjamo Antona Aškerc, ki v Čaši nesmrtnosti (Aškerc, 1946) v verze pretopi večni človeški strah pred minljivostjo življenja in željo po mladosti. Krivična obravnava ostarelega hlapca je rdeča nit Cankarjeve povesti Hlapec Jernej in njegova pravica: »Kaj si storil, gospodar, s hudo besedo, kaj si storil meni starcu?« (Cankar, 1907).

O percepciji starosti in staranja v 20. stoletju Townsend piše, da je bilo nekaj let po drugi svetovni vojni znanstveno raziskovanje o starosti zelo omejeno. Fizična, duševna in mentalna stanja, značilna za starejše, so bila videna kot naravna ali neizogibna (Townsend, 1981). Od konca 20. stoletja do danes smo priča nenehnemu razvoju komunikacijskih tehnologij, prav tako pa tudi mnogim raziskavam o starosti in staranju. Še vedno se skozi literarna dela vleče rdeča nit percepcije o starosti, predstavljena v najzgodnejših antičnih delih, in sicer v razširjeni dimenziji, ki jo prepoznavamo pod pojmom ageizem. Jose in Richardson ga opredelujeta kot obliko diskriminacije, ki izhaja iz staranja in pomeni močan, socialno podkrepjen predsodek v naši družbi (Jose in Richardson, 1980, str. 19).

Po pregledu odnosa do staranja in starosti v različnih literarnih delih skozi različna literarno zgodovinska obdobja lahko torej ugotovimo, da se človeštvo stežka sooča s staranjem, starostjo, minljivostjo in smrtjo. Lepota in mladost vladata svetu že od nekdaj, ali kot razlaga Grmek, se skuša človeštvo v mnogoterih, tisočletja trajajočih poizkusih približati definiciji staranja, da bi lahko razložilo bistvo vzrokov in prvih simptomov tega procesa, ki vse od antičnih časov do danes pomeni neprimerljiv izziv človeškemu rodu in je predmet najintenzivnejših študij, ker nepreklicno in neusmiljeno ločuje živa bitja od njihove vitalnosti, življenjske sile, veselja do življenja in na koncu – od življenja samega (Grmek, 1958, str. 59-60).

Najnovejša odkritja v biologiji staranja dajejo nekaj upanja, da bomo nekoč morda uspeli zavrteti biološko uro nazaj. To je pred kratkim delno uspelo prof. Sinklerju in njegovi skupini raziskovalcev na harvardski medicinski fakulteti pri poizkusih z mišmi. A kot pravi prof. Sinkler je pot do tega, da bomo v resnici znali zaustaviti staranje ali celo obrniti biološko uro še dolga; trajalo bo še desetletja, do takrat pa bo še vedno veljalo, kar je predlagal Luigi Cornaro v zlati dobi renesanse.

4 ZAKLJUČEK

V zaključku predstavljenega članka ugotavljamo, da nas mnoge teorije in definicije staranja učijo, da je staranje individualen proces zaznavanja bioloških in duševnih sprememb in sprememb v socialnem vedenju in dojemanju družbenega dogajanja v okolici ter soočanje z izzivi, ki jih te spremembe prinašajo v življenje posameznikov, družin in družbe.

In prav v odnosu družbe do starejših se odražata njena zrelost in humanost.

LITERATURA

- Agronin Marc E. (2014). From Cicero to Cohen: Developmental Theories of Ageing, from Antiquity to present. V: *The Gerontologist* 54 (1): 30-39.
- Aškerc Anton (1946). Čaša nesmrtnosti. V: *Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev*. Novi svet Ljubljana. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Brandt Hartwin (2002). *Wird auch silbern mein Haar. Eine Geschichte des Alters in der Antike*. München: Verlag C. H. Beck.
- Budge Wallis E. A. (1967). *The Egyptian book of the Dead (The papyrus of Ani) Egyptian Text Transliteration and Translation*. New York : Dover Publications.
- Buttler Robert (2005). *Foreword in The Art of Living long, by Luis Cormaro*. New York: Springer Publishing Company.
- Cankar Ivan (1907). *Hlapec Jernej in njegova pravica*. Ljubljana: L. Schwentner.
- Capuder Andrej (1994). *Dante Alighieri. Božanska komedija*. Prevod. Ljubljana: Mihelač.
- Ciceron Mark Tulij (2015). *Pogovori o starosti – Cato Maior de senectute*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje v sodelovanju s Slovensko akademijo znanosti in umetnosti).
- Cummins Josephine (2000). *Attitudes to old age and ageing in medieval society. PhD Thesis*. Glasgow: University of Glasgow.
- Dodig Slavica (2021). *U potrazi za osmišljenom starošću. Prilog antropologiji starosti*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Edwards William and John Werahika (2010). *Taupaenui : Maori Positive Ageing*. Palmerston New Zealand: Massey University.
- Einstein Albert and Nathan Rosen (1935). The particle problem in the general theory of relativity. V: *Physical Review* 48 (1): 73-77.
- Elder Glen H., Monika Kirkpatrick Johnson in Robert Crosnoe (2003). *The emergence and development of life course theory. Handbook of the life course*. Boston: Springer.
- Gilleard Chris (2013). Renaissance treatises on „successful ageing“. V: *Ageing and society* 33 (2): 189-215.
- Gorman Mark (1999). Development and rights of older people. V: *The ageing and development report: poverty, independence and the world's older people*, by J Randel, 3-21. London: Earthscan Publications Ltd.
- Grmek Mirko Dražen (1958). On Ageing and old age. V: *Monographiae Biologiae*, by F. S. Bodenheimer and W. W. Weisbach, 61. Den Haag: Uitgeverij Dr. W. Junk.
- Hall Edward (1984). *Senescence. The Last Half of Life*. New York: D. Appleton & Co.

- Harari Yuval Noah (2018). *Eine kurze Geschichte der Menschheit*. München: Penguin Verlag.
- Hawkins Steven (1988 in 1996). *A Brief History of Time. From Big Bang to Black Holes*. London: Penguin Random House.
- Helman Cecil G. (2005). Cultural aspects of time and ageing. V: *The EMBO Reports* 6: 54-59.
- Hodgson Peter (2003). Relativity and Religion: The Abuse of Einstein's Theory. V: *Zygon* 38 (2): 393-410.
- Jarcho Saul (1971). Cicero's essay on old age. V: *Bull N Y Acad Med* 47: 1440-1445.
- Jose Nancy H. and Glen E Richardson (1980). Ageism. V: *Journal of School Health* 50 (7): 419-421.
- Köktas Mehmet Emin (2009). Alter und Alterhilfe in der islamischen Zivilisation. V: *Journal für Religionskultur* (Goethe - Universität Frankfurt am Main) 132.
- Kowal Paul and Edward J. Dowd (2001). *Definition of an older Person in Africa for the MDS Project*. Geneva: World Health Organisation.
- Lopez- Otin Maria, Maria A. Blasco, Linda Partridge, Manuel Serano and Guido Kroemer (2013). The hallmarks of ageing. V: *Cell* 6 (153): 1194-1217.
- McKee Patrik, and Clifton Barber (2001). Plato's Theory of Ageing. V: *Ageing and Identity* 6 (2): 93-104.
- Moog Peter Ferdinand and Daniel Schäfer (2008). Johans Stobaios, „On Old Age“: An important Source for the History of Gerontology. V: *Journal of American Geriatrics Society* 56 (2): 354-358.
- Palajsa Ivana (2009). Ep o Gilgamešu. V: *Nova akropola*. Dostopno: november 13, 2018. <https://akropola.org/ep-o-gilgamesu/>.
- Schäfer Daniel (2002). That senescence itself is an illness. A traditional medical concept of age and ageing in the eighteenth century. V: *Medical History* 46 (4): 525-548.
- Shakespeare William (1973). *Hamlet*. Prevod: Oton Zupančič. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Štandeker Nataša (2020). *Socialnogerontološki model podaljšanja delovne sposobnosti zaposlenih v institucionalnem varstvu starejših. Doktorska disertacija*. Maribor: Alma Mater ECM.
- Tornstam Lars (1997). Gerotranscendence: The contemplative dimension of ageing. V: *Journal of ageing studies* 11 (2): 143-154.
- Townsend Peter (1981). The Structure Dependency of the Elderly: A creation of social Policy in the twentieth century. V: *Ageing and Society* 1 (1): 5-28.
- Voss Peggy, Anna E. Kornadt, Thomas M. Hess, Helene H. Fung in Klaus Rothermund (2018). A world of difference? Domain-specific views on aging in China, the US, and Germany. V: *Psychology and Ageing* 33 (4): 595-606.

Naslov avtorice:

dr. Nataša Štandeker: tasi.standeker@gmail.com